

Тетяна Кіщак,

заст. директора наукової бібліотеки НУБіП України,
канд. с.-г. наук

Олексій Ткаченко,

заст. директора Українського навчально-наукового інституту інформаційного і телекомунікаційного забезпечення агропромислової та природоохоронної галузей економіки НУБіП України, канд. техн. наук

Використання електронних ресурсів наукової бібліотеки Національного університету біоресурсів і природокористування України

У статті розглядається проблематика використання електронних ресурсів у бібліотеці Національного університету біоресурсів і природокористування України. Висвітлюється досвід наукової бібліотеки університету.

К л ю ч о в і с л о в а: інформація, електронний ресурс, бібліотека, НУБіП України.

An issue of the using the e-resources in the library of university is discussed. An experience of scientific library of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine is considered.

К е у w o r d s: information, e-resource, library, NULES of Ukraine.

Розвиток техніки і телекомунікацій, поява можливостей швидкого обміну інформацією між географічно віддаленими вузлами стали важливими чинниками формування сучасного інформаційного суспільства. Професійне використання інформаційних ресурсів та можливість доступу до потрібної інформації є запорукою ефективного управління різними процесами у політиці, бізнесі, освіті [1].

Останніми роками доступність інформації стає дедалі важливішою характеристикою сучасного суспільства. Проблема удосконалення доступу до інформаційних ресурсів є усвідомленою на всіх рівнях їх формування і управління ними як в Україні, так і за кордоном [2]. При цьому важлива роль у забезпеченні доступності інформаційних ресурсів належить бібліотекам, які є невід'ємною частиною інформаційного суспільства. Вони виконують низку важливих функцій, серед яких: реалізація права на доступ до інформації; створення та зберігання величезних масивів інформації; класифікація джерел за галузями знань тощо [3].

У контексті технологічних змін, що особливо стали помітними в останнє десятиріччя, роль постачальників інформації (інформаційних провайдерів), таких як бібліотеки, постійно переоцінюється і з кожним роком посилюється. Ми живемо на початку нової ери – ери, в якій такі технології справляють вплив на стиль життя, на всі види людської діяльності, зокрема, на процес створення знань і

на те, як ці знання, призначені для загального користування, поширюються. У даному контексті бібліотеки і ресурси, що розміщуються в електронних мережах, справлятимуть значний вплив на суспільство і робитимуть вагомий внесок у його розвиток. Бібліотеки використовують новітні технології для надання доступу до змішаних колекцій друкованих і електронних інформаційних ресурсів, їхньою метою є надання відповідного доступу до інформації і збереження культурної спадщини у світі, що динамічно розвивається.

Раніше бібліотеки надавали зовнішнім користувачам доступ до інформації, що зберігалася у їх фондах. Поступово до друкованої продукції стали додаватися електронні ресурси у вигляді баз даних, які доступні з бібліотечної мережі. Зараз до цього додається і стає дедалі значущою функція надання авторизованого доступу до зовнішніх ресурсів, що існують в електронному вигляді, для читачів, які прийшли до бібліотеки, або користувачів організації. У наш час бібліотекареві недостатньо знати, де і на якій полиці сховища лежить та або інша книга чи журнал. Сьогодні працівникові бібліотеки вкрай важливо знати, на якій віртуальній полиці розміщується ця книга у світовому розподіленому сховищі, і як її там знайти та отримати. Така обізнаність особливо важлива у зв'язку із зростанням ролі мережі Інтернет та електронних бібліотек [1].

Водночас, сучасні бібліотеки стають виробниками власних електронних інформаційних ресурсів.

На базі масивів бібліографічної, реферативної, аналітичної інформації формуються різноманітні бібліотечні інформаційні продукти: електронні каталоги і картотеки, бібліографічні покажчики та реферативні видання, в електронному вигляді створюється наукова і методична література.

Отже, інформаційна діяльність бібліотек сьогодні активно переміщується в нове інформаційно-комунікаційне середовище. За такої ситуації електронні ресурси стають об'єктами бібліотечних процесів, а також продуктами бібліотечної інформаційної діяльності. Тому пріоритетом у діяльності університетської наукової бібліотеки нині є надання інформації про власні ресурси й доступ до зовнішніх ресурсів, які забезпечували б навчальний і науковий процеси в університеті.

Розглянемо специфіку роботи з електронними ресурсами, доступ до яких надає наукова бібліотека Національного університету біоресурсів і природокористування України (НУБіП України).

Згідно з ГОСТом 7.82-2001 (міждержавним), електронні ресурси – це інформаційні ресурси, якими керує комп'ютер, у т. ч. ті, що потребують використання периферійного пристрою, підключеного до комп'ютера. Електронними ресурсами є електронні дані (інформація у вигляді чисел, букв, символів, зображень, включаючи графічну інформацію, відеоінформацію тощо, їх комбінації), електронні програми або поєднання цих видів в одному ресурсі [5].

Серед електронних ресурсів, доступ до яких надає наукова бібліотека НУБіП України, слід розділяти внутрішні і зовнішні. Внутрішні ресурси створено на базі і силами університету, до них ми відносимо:

- портал НУБіП України та множину субпорталів і сайтів;
- портали «Аграрний сектор України» та Agroweb Ukraine;
- інституційний репозиторій повнотекстових електронних документів;
- on-line енциклопедія AgroWiki;
- електронні каталоги і бази даних;
- бібліографічні покажчики у електронному вигляді, підготовлені бібліотечними працівниками;
- мультимедійні та електронні видання на оптичних носіях тощо.

Зауважимо, що деякі з перелічених ресурсів на даний час доступні лише з локальної мережі університету і наукової бібліотеки.

Зовнішні ресурси – ті, що створюються сторонніми організаціями. Крім універсальних відкритих

ресурсів пошуку і доступу до фахової інформації, наукова бібліотека НУБіП України надає авторизований доступ до сховищ наукових публікацій за допомогою порталів AGORA (Access to Global Online Research in Agriculture) та URAN (Ukrainian Research and Academic Network).

Зупинимось детальніше на цих електронних ресурсах. Серед внутрішніх бібліотечних електронних ресурсів слід виокремити електронний каталог, що об'єднав пошукові можливості алфавітного, систематичного і предметного каталогів. Електронний каталог бібліотеки НУБіП України створений на основі автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи «ІРБІС-64». До бази даних електронного каталогу введені всі нові надходження літератури, починаючи з 2000 р. У ньому можна здійснювати пошук за всіма елементами бібліографічного опису документа, ключовими словами, авторами, предметними рубриками, шифром книгосховища, вихідними даними тощо. Електронний каталог містить такі бази:

- БД «Національний університет біоресурсів і природокористування України» – тут можна здійснювати пошук нових надходжень літератури, починаючи з 2000 р, у т. ч. книги, підручники, методичні рекомендації, курси лекцій тощо;
- БД «Науковці НУБіПУ» – пошук праць викладачів нашого університету;
- БД «Дисертації та автореферати» – пошук авторефератів та дисертацій, що були захищені в нашому університеті;
- БД «Рідкісний фонд» – пошук рідкісних видань, стародруків з кінця XIX ст.;
- БД «Періодичні видання, журнали» – перелік періодичних видань, які передплачує бібліотека (їх нараховується близько 150 назв);
- БД «Електронна картотека статей» – пошук статей із періодичних видань, які передплачує бібліотека.

З цими базами співробітники працюють щоденно і поповнюють їх щораз новими надходженнями. Електронний каталог доступний через сайт бібліотеки. Слід відмітити, що нині у бібліотеці проводиться рекаталогізація активних фондів. Це дасть змогу користувачам мати доступ до літератури у електронному каталозі, виданої до 2000 р.

Бібліографічні покажчики, підготовлені фахівцями, також доступні через сайт бібліотеки (<http://libragu.nubip.edu.ua>). Сьогодні на сайті бібліотеки розміщено у вільному доступі 12 бібліографічних покажчиків, з них – 5 підготовлені у 2009 р. («Важкі метали у природному ланцюгу ґрунт – рослина – тварина

– людина», «Герботологія», «Контрольована якість продукції – від поля до столу», «Рациональне використання біоресурсів та актуальні питання природокористування», «Від зернини до хлібини. Селекція, вирощування, переробка») та ін.

Серед внутрішніх університетських електронних ресурсів слід назвати такі портали: навчально-інформаційний портал НУБіП України (<http://modle.nubip.edu.ua>), де розміщено електронні курси, у т.ч. банк тестових питань, текстовий та мультимедійний матеріал; інституційний репозиторій повнотекстових документів, адмінпортал з базою нормативної та навчально-науково-методичною літературою; on-line енциклопедія AgroWiki, що створюється на базі міжнародного тезауруса Agrovoc; офіційний портал НУБіП України (<http://www.nubip.edu.ua>).

До зовнішніх електронних ресурсів, таких як портали AGORA та URAN, доступ відкритий через локальну мережу університету НУБіП України. Портал AGORA надає вільний доступ до електронних копій наукових публікацій провідних видавництв світу в галузі природничих наук, наук про життя та споріднених з ними. Портал URAN надає доступ до наукових публікацій українським науковим та освітнім установам. Спектр наукових галузей, які він охоплює, істотно доповнює проблематику ресурсів AGORA.

Для забезпечення доступу користувачам до зазначених вище ресурсів у листопаді 2008 р. було відкрито зал електронних ресурсів (ЗЕР). Наразі користувачами залу є студенти ОКР «Магістр», аспіранти, докторанти, викладачі та співробітники НУБіП України. Для них тут облаштовано 17 комп'ютерних робочих місць з відкритим доступом до мережі Інтернет. У залі постійно чергують два співробітники інформаційно-бібліографічного відділу, які надають допомогу користувачам у роботі з електронними ресурсами. Зал електронних ресурсів уже став місцем проведення низки семінарів і тренінгів, у т.ч. з міжнародним та всеукраїнським статусом, для користувачів порталів AGORA, URAN та ін. Так, у квітні 2010 р. відбулася презентація платформи Ovid, призначеної вести пошук наукових публікацій (бібліографічних даних, анотацій та повних текстів). Результатом зустрічі стало пілотне відкриття доступу (з мережі університету) для студентів та співробітників НУБіП України до баз анотацій наукових статей через портал Ovid. Для пошуку доступні кілька баз, зокрема: Biotechnology, CAB Abstracts, Food Science and Technology, Ovid MEDLINE.

З відкриттям ЗЕР силами наукової бібліотеки було створено базу даних обліку роботи залу. Серед завдань, які покладено на цей модуль, варто відзначити такі:

- облік використання ЗЕР;
- облік роботи працівників бібліотеки, які обслуговують користувачів у ЗЕР;
- автоматизована звітність на основі даних обліку роботи ЗЕР – в різних розрізах;
- аналіз і вироблення на основі звітності пропозицій щодо оптимізації роботи ЗЕР та інформаційного обслуговування його користувачів.

База даних належить до реляційного типу, вона складається з таблиць для даних стововно користувачів, факультетів, бібліотекарів-працівників ЗЕР, навчально-наукових інститутів, журналу обліку сеансів обслуговування та ін.

Система звітності побудована на основі множини запитів, що дають змогу отримати довідкову, підсумкову та статистичну інформацію в різних зрізах, а також забезпечити документування кожного сеансу обслуговування.

Дані, що наводяться нижче, відображають підсумки роботи ЗЕР протягом 2009-го та першої половини 2010 р. Зокрема, таблиця містить інформацію про сеанси обслуговування користувачів ЗЕР помісячно.

Таблиця
Кількість і тривалість сеансів обслуговування користувачів ЗЕР наукової бібліотеки НУБіП України (2009 р. – перша половина 2010 р.)

Місяць	2009 р.			2010 р.		
	Кількість сеансів	Загальна тривалість сеансів, год	Середня тривалість сеансів, хв	Кількість сеансів	Загальна тривалість сеансів, год	Середня тривалість сеансів, хв
Січень	135,0	178,7	79,4	264	267,9	60,9
Лютий	370,0	382,5	62,0	235	243,1	62,1
Березень	534,0	607,7	68,3	421	434,3	61,9
Квітень	313,0	304,0	58,3	329	316,6	57,7
Травень	394,0	378,2	57,6	283	293,0	62,1
Червень	349,0	324,1	55,7	452	351,6	46,7
Липень	74,0	74,3	60,2	264	267,9	60,9
Серпень	6,0	8,3	83,0	–	–	–
Вересень	274,0	306,8	67,2	–	–	–
Жовтень	615,0	710,9	69,4	–	–	–
Листопад	189,0	213,4	67,7	–	–	–
Грудень	877,0	968,2	66,2	–	–	–

З таблиці видно розподіл навантаження. Піковими є періоди інтенсивної роботи студентів ОКР «Магістр» над дипломними роботами та пошуку інформації під час підготовки до сесії. Листопад 2009 р. має низький показник через запроваджений карантин. Логічним також є низькі показники місяців з великою кількістю вихідних (січень, травень) та літніх. Наведена статистика, яка буде до-

повнена даними за 2010 р., дасть змогу оптимізувати режим роботи ЗЕР та зайнятість його працівників.

Порівняльна діаграма помісячної кількості сеансів наведена на рис. 1.

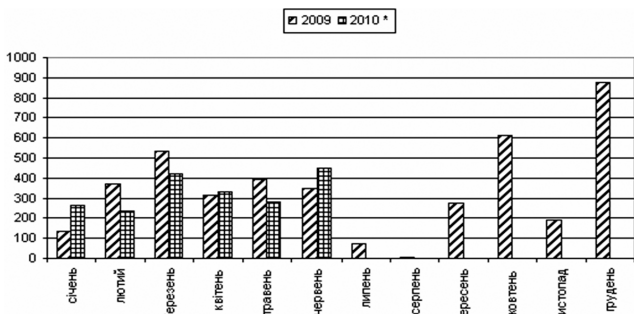

Рис. 1. Кількість сеансів обслуговування користувачів ЗЕР (* – взято актуальні дані за першу половину 2010 р.)

Рис. 2 демонструє порівняльну діаграму середньої тривалості одного сеансу протягом 2009 р. – першої половини 2010 р.

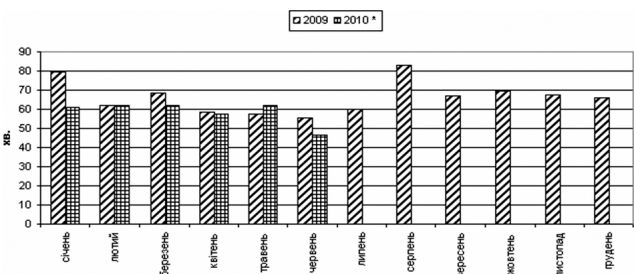

Рис. 2. Середня тривалість одного сеансу обслуговування користувачів ЗЕР, хв

Середня тривалість одного сеансу показує інтенсивність використання комп'ютерів ЗЕР одним користувачем. Вона пов'язана з кількістю сеансів обслуговування оберненою залежністю. Враховуючи зростання забезпеченості користувачів бібліотеки власними ПК (насамперед мобільними), позиціонування ролі публічних інституціональних комп'ютерних класів типу ЗЕР поступово зміщуватиметься у бік спеціалізованого використання їх як точки доступу до внутрішніх авторизованих ресурсів та сервісів колективного доступу до наукових, навчальних та інших матеріалів, подальша робота з якими виконуватиметься вже на власних комп'ютерах у режимі offline. На даному етапі показники кількості і тривалості сеансів обслуговування за 2009–2010 рр. порівняльні.

Для планування роботи комп'ютеризованих підрозділів бібліотеки важливим показником є навантаженість на один комп'ютер (робоче місце) (див. рис. 3). Аналіз показників завантаженості дає змогу

покращити планування режиму роботи парку ПК, їх зношеність, ремонт, закупівлю нової техніки тощо. Наприклад, аналіз розподілу завантаженості парку ПК допомагає оптимізувати планування заходів, які відбуватимуться на базі ЗЕР: семінари, наради, тренінги і курси, секції конференцій тощо.

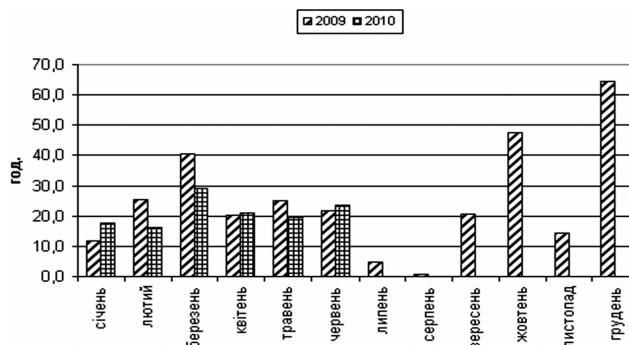

Рис. 3. Середньомісячна завантаженість одного робочого місця ЗЕР, год

Як бачимо, дедалі зростаюча роль електронних ресурсів, до яких надає доступ сучасна наукова бібліотека, є стійкою тенденцією нашого часу. Вона виступає важливим чинником зміни самої парадигми функціонування наукової бібліотеки: від сховища документів до середовища інформаційного доступу, що, у свою чергу, вимагає ретельного фахового проектування, планування, автоматизації обліку та аналізу роботи ІТ-підрозділів, постійного підвищення кваліфікації працівників.

Досвід використання електронних інформаційних ресурсів наукової бібліотеки НУБіП України дає змогу з'ясувати інформаційні потреби користувачів різних категорій, оптимізувати навантаження на одне робоче місце, визначити тривалість користування окремими ресурсами, спланувати роботу як ЗЕР загалом, так і окремих працівників.

Список використаної літератури

1. Саух В. М. Тенденції створення і використання електронних інформаційних ресурсів і сервісів [Електронний ресурс] / В. М. Саух, С. М. Іванова // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2009. – № 6 (14). Режим доступу до журналу <http://www.ime.edu.ua.net/em.html>.
2. Witten I. H., Bainbridge D., Boddie S. J. Power to the people: End-user building of digital library collections // Proc. Joint Conference on Digital Libraries Roanoke, VA – June, 2000. – P. 94–103.
3. Резниченко В. А., Захарова О. В., Захарова Е. Г. Електронні бібліотеки: інформаційні ресурси та сервіси // Проблеми програмування. – 2005. – № 4. – С. 60–72.